

ACCEPȚIUNEA DE „ȚARĂ” ÎN EVUL MEDIU ROMÂNESC

Beniamin Basa

Multe veacuri ideea de țară, ca un teritoriu în care viețuiește tot poporul, nu devenise o realitate istorică; pentru ca să se înfăptuiască pe deplin ea s-a concretizat în mai multe faze evolutive.

Toți istoricii sunt de acord asupra faptului că trecerea de la „țară” la stat, adică trecerea de la „organizații primitive, tribale (țările și voievodatele de pe văi) la forma de stat, adică la maturitate politică, e o primă fază a întemeierii statelor feudale românești”.¹

Se impune a lămurii în primul rând sensul termenului de „țară” în mod general, precum și cel circumscris în cadrul realităților românești, nu ca o imagine falsificată a acestor realități, ruptă de esența statului ca factor de unificare, sau de condițiile care au necesitat unificarea², ci ca o expresie mereu vie și în transformare a dezvoltării istorice, ca teritoriu în care se petrec transformări social-economice asemănătoare, ca spațiu în care poporul își desfășoară viața și destinul, își urzește tradițiile, năzuințele, obiceiurile comune.

Un paradox istoric în dezvoltarea noastră îl constituie fărâmițarea statală, în ciuda unității teritorial-geografice. Însăși configurația geografică a țării noastre constituie unul din temeiurile unității teritoriale și etnice a poporului român.

Ca atare, fiind vorba de teritorii separate politic și administrativ

după desăvârșirea procesului etnogenetic (proces care s-a desfășurat unitar în toate aceste teritorii), dezvoltarea lor se face într-un paralelism care confirmă legea istorică conform căreia aceleași condiții social-economice generează procese istorice identice.³

Cuvântul *țară* derivă din latinescul *terra*, care în latina clasică înseamnă pământ, dar care a primit înțelesul de teritoriu peste care se exercită o stăpânire. Același reiese și din slavonescu *zemlia*, păstrat în documente. Dar nu numai atât. Noțiunea (conceptul, categoria) cuprinde un înțeles lărgit: țara ca delimitare a unui mediu sătesc deosebit de cel orășenesc; țara în înțelesul geografic; țara în înțeles etnografic; țara în sens istoric-politic; în fine, țara ca realitate ce însumează toate aceste însușiri laolaltă.

Temeiurile geografice ale țării

Dezvoltarea istorică a unei țări este favorizată de teritoriul său geografic. Nu suntem adepți al determinismului geografic atunci când spunem că însăși configurația geografică a țării noastre constituie unul din temeiurile unității teritoriale și etnice a poporului român. Aceste unități geografice au constituit în același timp și unități social-economice și politice, păstrându-și pentru aceste motive denumirea de țări, adică teritorii cu limite precise în cadrul cărora viața socială îmbracă anumite forme potrivit condițiilor istorice speciale, de viață locală.⁴

Disponerea lor ca un evantai în jurul coroanei montane (coroana montium) a înlesnit în mod neîntrerupt un contact concomitent cu toate regiunile țării. Așadar, o veche accepțiune a noțiunii de țară se referă la aceste unități teritoriale; ea este o accepțiune geografică, desemnând un loc relativ neted, închis între munți sau dealuri, dar legate între ele ca niște punți peste munți.

Aproape fiecărei alcătuirii social-politice feudale îi corespunde câte o țară. Sunt cuprinse: Țara Oașului, Maramureșului, Lăpușului, Dornelor, Vrancei, Bârsei, Oltului, Făgărașului, Loviștei, Almașului, Hațegului, Severinului, Bihorului, la care se mai adaugă depresiunile Vad, Huedin,

lăra, Bistrița, Crocău-Tazlău, pe care trebuie să le considerăm tot niște „țări” deși nu poartă această denumire. Mai există apoi Ocolul Câmpului Moldovenesc, Câmpulung Muscel, depresiunile: Plăieși și Cămpina, ale căror denumiri sunt apropiate de țară. Câmpulung este un ocol, adică un ținut înconjurat, un câmp, o „țară”; denumirea Plăieși corespunde ținutului de plai, dar ea se referă și la oastea specială care făcea paza acestor ținuturi; Loviștea se mai numește și plaiul de miazănoapte al Argeșului; Vălenii corespunde văii și Cămpina, la fel designează o țară, o câmpie.

De altfel, în documente, încă din veacul al XV-lea se întâlnesc unele din aceste unități geografice cu numele de „ocoale”; (în slavonă okrug) câmpuri și plaiuri.

În ceea ce privește plaiurile, istoricii sunt de acord că trebuie să înțelegem prin ele: părțile de peste munți, regiunile subcarpatice din Banat și Transilvania, cuprinzând mai cu seamă Almașul și Făgărașul, precum și Banatul Severinului, stăpânite de domnii și voievozii Țării Românești, ca feude (D. Onciul); vastele regiuni subcarpatice din Banat și din Dacia transilvăneană, unde viețuiau mase compacte de români (I. Nistov); părțile dinspre munte din Podișul Transilvan, locuit de români (N. Șerbănescu). Și în Gorj sunt cunoscute vestitele plaiuri ale Cloșanilor, Dobriței și Vâlcanului.

Termenul s-a păstrat mai bine în titulatura Mitropoliei Țării Românești, „exarh al plaiurilor”, care avea jurisdicție și în aceste locuri, dovedind și pe această cale relații între românii de pe ambele versante ale Carpaților.⁵

Privite așadar din punct de vedere geografic, țările amintite, prin unitatea de relief pe care o prezintă în dispersarea lor, prin condițiile asemănătoare pe care le oferă traiului, alcătuiesc un factor de coeziune. Ele sunt „spații demografice active, vetre românești, locuri de interferență istorice”⁶, a căror unitate e asigurată în primul rând de mediul geografic la care se adaugă alți factori.

Temeiuri etnografice ale țărilor

Țările geografice au constituit în același timp și unități economice, cu viață socială locală, datorită faptului că aici obștile sătești au scăpat cotropirii feudale, menținându-se încă multă vreme. De aceea ele și-au organizat viața economică în așa măsură încât să poată răspunde condițiilor specifice și necesităților. Una din formele organizării lor economice, impusă de condițiile specifice este specializarea producției meșteșugărești.⁷ Această specializare a constituit un factor de legătură între țări, care a dus la „unitatea istorică a poporului român”,⁸ realizată și pe calea schimbului de produse meșteșugărești. Este lipsită de temei științific teza că această compartimentare ar avea ca urmare o izolare exclusivă. Să luăm de pildă, cele mai vechi îndeletniciri, agricultura și păstoritul. În primul rând, nu poate fi vorba de o economie strict pastorală. În aceeași măsură în care o economie este pastorală, putem vorbi și de o economie agrară, deci agrar-pastorală, cu toate condițiile deosebite față de regiunile de câmpie. Agricultura se practică și pe aceste platforme și poduri ca și pe văile râurilor.

Un exemplu elocvent îl constituie ținutul Pădurilor cu plaiurile sale unde se face agricultură cu „plug de coasă” cu cormana reversibilă. De asemenea, în mai multe regiuni de platformă, în Banat, Țara Hațegului și Munții Apuseni ca și în platforma olteană se practică obiceiuri identice legate de agricultură, cum este purtatul pe cap cu oblanic sau coacerea pâinii în țest.

Diversitatea de ocupații a creat o strălucită și autentică cultură populară, cu un tezaur nealterat în multiplele sale manifestări. Aproape fiecărei țări geografice îi corespunde și o țară etnografică, ba mai mult, așa numitele zone etnografice cuprind de cele mai multe ori câteva țări spre unități mai mari alcătuite din uniuni de obști.

Temeiurile organizării politico-administrative

Obștea sătească este nucleul de bază al constituirii societății românești în feudalism. Ea era moștenită de la daci. Procesul de

Închegare a uniunilor de obști vecine trebuie să se fi început încă din secolul VII, iar în veacurile următoare a luat amploare. Aceste uniuni au fost numite de români *țări*. Ele vor evolua spre o închegare și contopire, pe măsura împrejurărilor istorice care le vor ajuta sau întârzia acest proces în care ele se transformă în formațiuni politice incipiente. Primele formațiuni politice sunt cnezatele, conduse de cnezi. H. H. Sthal socoate că sunt confederații satele de pe malurile Răuțului din județele Gorj și Vâlcea ale unor străvechi organizații de ocol⁹ din care au luat ființă cnezatele și voievodatele.

În sec. X-XI confederațiile de obști evoluează transformându-se în formațiuni statale cu caracter ereditar (pe care îl găsim și în cnezate) și cu o întindere mai mare cuprinzând mai multe țări, așa cum sunt voievodatele. D. Onciul este de părere că în unele părți mai multe cnezate se găsesc unite sub conducerea unui voievod, alcătuind o țară. Așa de pildă este Țara Maramureșului, Țara Severinului, unde până în prima jumătate a sec. XII mai sunt cnezi alături de un voievod, al cărui teritoriu nu se cheamă voievodat ci cnezat. Din atare uniuni de cnezate cu un voievod în frunte s-au alcătuit cele dintâi voievodate românești.¹⁰

O fază evoluată în dezvoltarea voievodatelor înregistrăm în sec. XI când acestea se vor dezvolta în întindere și se vor întări din punct de vedere politic și economic. La începutul sec. XI voievodatele din Transilvania și Banat sunt unite în două formațiuni puternice: Țara Transilvaniei, cuprinzând teritoriile de la Porțile Mezeșului până la cursul superior al Mureșului, cu centrul la Bălgrad, având conducător pe Gyla și Țara Banatului, cuprinzând teritoriul dintre Tisa - Dunăre, Criș și Țara Hațegului, cu centrul în „Urbs Morissena”, Cenad, care avea conducător pe Ahtum. Același proces de închegare în formațiuni mai puternice se petrecea și la sud de Carpați.

În condițiile luptei pentru autonomie și apărare, în care s-a manifestat colaborarea și solidarizarea țărilor din nordul Carpaților cu cele din sud, trebuie văzut un prim pas, o primă fază a procesului de formare a Țării Românești. O astfel de încercare o face și Litovoi și

fratele său Bărbat în 1277. Constituie o mândrie căreia azi i-am putea spune patriotică, participarea înaintașilor noștri de pe meleagurile gorjene sub conducerea lui Litovoi la această *acțiune unificatoare*. Faptele lui Litovoi ne demonstrează că nu era departe în momentul în care formațiunile politice românești de la sud de Carpați își voi uni eforturile în realizarea unei formațiuni de stat de sine stătător, care va evolua spre o singură țară puternică, capabilă să înfrunte primejdiile externe, așa cum s-a amplificat sub Basarabi și Mușatini și a continuat sub conducerea marilor voievozi și domni, culminând cu Mihai Viteazul, apoi înscriind în istorie momentele 1859 și 1 Decembrie 1918.

O serie de asemănări de ordin politic, adăugându-se celorlalte, de ordin economic, social, spiritual, vin în sprijinul efortului de a se alcătui într-o singură țară: atitudini politice, luptă comună, crearea unui sistem politic unitar, concepția unei înalte misiuni încredințate de istorie în apărarea nu numai a propriei sale existențe ci a întregii creștinătăți.

Concepția feudală despre țară a evoluat în funcție de dezvoltarea relațiilor feudale. Domnitorul, în baza principiului de „domnium emineus” era stăpânul suprem, considerând întreg teritoriul țării ca pe o proprietate a sa din care face donații după bunul său plac celor care se disting în războaie și îi fac „slujbă dreaptă și credincioasă”.

În perioada luptelor feudale din Țara Românească (1415-1456) și anarhiei feudale din Moldova (1431-1457), țara era considerată ca o moșie a domnitorului. Pe măsură ce politica de fărâmițare este frânată prin acțiunea de centralizare, înțelesul dat țării se adaptează noilor împrejurări, devenind mai larg.

Termenul de „moșie” atribuit țării îl întâlnim cu două înțelesuri: primul - ca o moșie a domnitorului și proprietatea sa, apoi ca un teritoriu moștenit de locuitorii țării de la moșii și strămoșii lor. Moldova e „țara voievodului” și „moșia noastră adevărată și veche” iar orice ținut al ei este al domnitorului (quae terra est mea et patrimonium meum). Deci se observă ideea stăpânirii patrimoniale. Cu acest înțeles întâlnim în documente mențiunea „cum au dobândit domnie la moșia sa”¹¹ sau „țara

domniei sale” ori referitor la Mihai Viteazul - el cere împăratului ca pentru slujba și nevoința ce s-au nevoit, să-i dea Țara Românească și țara Ardealului, să-i fie de moșie lui cine se va ține din feciorii lui să le fie moșie.¹² Tot la fel grăiește și un document din 1517 al lui Neagoe Basarab, în care e vorba de „moșia care se cheamă țara lui Oană”.

În al doilea sens, o întâlnim la Miron Costin „Și așa iaste acestor țări și țării noastre Moldovei și Țării Românești numele cel drept de moșie iaste român, cum să răspundu și toți aceia din țările ungurești, locuitori și muntenii țara lor și scriu și răspund cu graiu: Țara Românească”.¹³

La fel se înțelege și termenul de *țară ca baștină*. Mircea, fiul lui Ștefan cel Mare (1481), vrea să-și dobândească baștina sa, Țara Românească, căci îi este baștină dreaptă.¹⁴ Tot astfel tânguindu-se de asuprirea turcilor, mama lui Mircea Turcitul spune: „Această țară nu e moștenirea noastră - azi suntem, mâine nu mai suntem - după voia lui Dumnezeu și ne aflăm în mâna turcului și nici noi nu știm unde vom fi la urmă”.¹⁵

Alte înțelesuri date termenului de țară sunt cele referitoare la adunarea țării, la anumite categorii de boieri, la păturile mijlocii și de jos ale populației. Astfel se amintește adunarea țării cu prilejul ungerii ca domn a lui Ștefan cel Mare, în care adunare intrau reprezentanții clerului și boierimea mică, țărani și orășenii. Așa se explică „sprijinul țării” dat unei mișcări boierești în secolul al XVII-lea¹⁶.

Separându-i din categoria de țară de boieri, Gr. Ureche menționează pe țărani liberi, cei din oaste și de pe moșiile proprii, precum și mica nobilime de curteni armași, toți sub numele de *țară*, deosebit de boierimea mare, care este deasupra țării. Astfel el menționează că domnul este ales de boieri și de țară.¹⁷

Ion Vodă cel Cumplit „au luat credință țării” când au pus domn în Țara Românească pe Vintilă Vodă.¹⁸ Pentru el, țara este „țara domniei mele”, iar adresându-se boierilor, el le spune: „Ști care-mi este datoria către voi și către țară...”

Înțelesul cel mai generalizat și mai propriu este cel care

desemnează prin țară poporul, țăranul român (N. Iorga). Ștefan cel Mare, la ocuparea tronului a venit cu putere mică, cu munteni, cu țările de jos, ca la șase mii de oameni. „Prin țările de jos se înțelege nu atât partea de sud a Moldovei ci oamenii de rând, poporul. În acest sens, țara se ridică la luptă. Ion Vodă își strânge țara,¹⁹ cu ajutorul lui la Cahul vine o oaste de șase mii oameni de țară”.

În accepțiunea generală țara se identifică cu poporul. Țara deplânge moartea lui Ștefan cel Mare. Iar sub Lăcustă Vodă „țara este bejenită sub munți”.²⁰ Miron Costin spune că „milele domnilor pot așeza țările; nemila și lăcomia fac risipă”.²¹ O concepție înaintată avea Dimitrie Cantemir, la care „iubirea de patrie stăruie și poruncește cu laude poporul”.

Istoricul Ion Lupaș²² arată că „ideea de țară se lărgeste, evoluează spre ideea de neam”, iar în epoca modernă se amplifică cu cea de noțiune, apoi de stat național unitar, în cuprinsul căruia se văd împlinite idealurile de libertate, progres și democrație, ale românilor.

Note:

1. P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, București, 1969, p. 292-293 (Prin organizații tribale autorul nu înțelege categorii ale comunei primitive ci numai resturi genetice adică obștile de vecinătate (n.n.B.B.).
2. În acest sens este de amintit deosebit de interesanta teorie a lui N. Iorga a „României populare”, precum și părerea despre țară prin care el înțelege în primul rând țăranul român care era în fruntea statului. *Tribuna*, nr. 47, an IX, 25, nov. 1966, p. 4.
3. Ștefan Pascu și colab., *Istoria medie a României, sec. X-XII*, Ed. did. și ped. Buc., 1966, p. 91.
4. Paul Petrescu, *Costumul popular românesc din Transilvania și Banat*, București, 1959, p. 8.
5. Un studiu mai aprofundat, cu toate referirile, vezi M. Păcurariu, *Legăturile*

Bisericii ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în sec. XVI-XVII, Sibiu, 1968. Considerațiile filozofice a se vedea și Lucian Blaga.

6. A. Răduțiu, P. Teodor, *Ideea de unitate politică la români*, Ed. științifică, București, 1968, p. 12-15.
7. Paul Petrescu, *op. cit.*, p. 8.
8. N. Dunăre, *Rolul satelor specializate în meșteșuguri în legătura dintre țările române*, Apulum, VI, 1967, p. 553.
9. H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe*, vol. I., p. 143.
10. *Scrieri istorice*, 2, București, Ed. Științifică, 1968, p. 349.
11. Grigore Ureche, *Letopiseș*, p. 153.
12. Șt. Pascu, *op.cit.*, p. 153.
13. *De neamul moldovenilor*.
14. I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. al XV-lea și al XVI-lea*, Buc., 1905, p. 282-283.
15. T. Lupaș, *Istoria Românilor*, Ed. IV, p. 160.
16. Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 221.
17. *Letopiseșul Moldovei, Introducere*, ESPLA, p. 9.
18. *Idem*, p. 189.
19. *Ibidem*, p. 85.
20. *Ibidem*, p. 146.
21. Miron Costin, *Letopiseș*, p. 113.
22. I. Lupaș, *op. cit.*, p. 175.